

Наталя Гавриш, Олена Пометун

**ДОШКІЛЬНЯТАМ –
ОСВІТА
ДЛЯ СТАЛОГО
РОЗВИТКУ**

Парціальна програма
для закладів дошкільної освіти

Київ – 2019

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Передмова

Сьогодні сталий розвиток розуміють як принципово новий етап життя, якого прагне людська цивілізація, – етап економічної стабільності, екологічної цілісності та соціального благополуччя. Таке розуміння сталого розвитку потребує визначення завдань освіти в реалізації означених цілей.

Протягом останнього десятиріччя питання сталого розвитку підіймалися урядами держав, міжнародними, міжурядовими, неурядовими, просвітницькими організаціями. У 2014 році Всесвітня конференція ЮНЕСКО з освіти для сталого розвитку (ОСР) закликала до термінових дій із розширення ОСР та її аудиторії. У 2015 році Саміт ООН ухвалив Цілі сталого розвитку (Глобальні цілі) – ключові напрями розвитку країн до 2030 року. Важливе місце серед них відведено освіті.

З-поміж інших держав Україна задекларувала досягнення Цілей сталого розвитку. Успішність цього процесу передбачає інтеграцією практик ОСР на всіх рівнях і напрямках освіти – від дошкільної освіти до освіти дорослих.

Освіта для сталого розвитку набуває особливої ваги в перші роки життя дитини, коли формуються її основні звички й моделі соціальної поведінки. Цілеспрямована робота педагогічних працівників та батьків у цей період дає змогу збудити стійку зацікавленість дитини питаннями дбайливого ставлення до довкілля, закласти основи її поведінки, орієнтованої на сталий розвиток.

Пріоритетними результатами ОСР є самостійне, свідоме й відповідальне виконання дитиною певних дій, поступальний розвиток її звичок та ціннісних орієнтацій щодо гармонізації суспільних відносин, економічно та екологічно доцільної поведінки, культури ресурсозбереження, здатності досліджувати,

здійснювати самооцінку та самоконтроль своєї поведінки.

Сприяти розв'язанню цих завдань покликаний спеціальний курс «Дошкільнятам – освіта для сталого розвитку». Він передбачає роботу з дошкільниками різних вікових груп протягом трьох років.

Метою курсу є формування у дошкільників мотивації до дій та моделей поведінки, орієнтованих на сталий стиль життя.

Загальними завданнями курсу, що реалізують мету, визначено такі:

1. Формування у дошкільників початкових уявлень про дії та поведінку, орієнтованих на сталий розвиток, в екологічній, економічній та соціальній сферах повсякденного життя.
2. Сприяння усвідомленню дітьми необхідності збереження ресурсів планети і країни, сталого способу власного життя та особистої причетності до майбутнього суспільства і природи.
3. Розвиток у дітей звичок і моделей поведінки, що відповідають сталому розвитку, мотивації та спонукання до дій у цьому напрямі.

Основні характеристики та особливості курсу

Курс уналежнює три частини: «Діємо разом» (для дітей четвертого року життя), «Маленькі люди великого світу» (для дітей п'ятого року життя) і «Дошкільнятам - про сталий розвиток» (для дітей шостого року життя). Вони можуть запроваджуватися в закладі дошкільної освіти цілісно (як частини курсу) або автономно (як окремий курс).

Усі частини курсу побудовані за типовою структурою та визначеним алгоритмом як-от:

- кожна частина курсу включає три основні теми (модулі), орієнтовне опанування якими – 6-9 тижнів;
- кожна тема передбачає опрацювання трьох підтем, що складають її зміст;
- підтема починається спеціально організованим тематичним

днем із подальшим закріпленням дітьми освоєних дій протягом наступних 2-3 тижнів;

- у змісті теми виокремлено ідеї, що мають бути донесені до дітей, мовні формули, що відбивають їх смисли, та дії, які опановують діти.

Обов'язковим елементом кожної теми курсу є аудит (вступний і підсумковий) – невелике самостійне дослідження дітьми власної поведінки в побуті. Результати такого дослідження дають змогу дітям усвідомити зміни, що відбуваються, та які є необхідними. За допомогою аудитів педагога (вихователі) та батьки можуть спостерігати зміни поведінкових моделей дітей та підтримувати позитивний зворотній зв'язок щодо їхніх особистих досягнень.

Методика курсу «Дошкільнятам – освіта для сталого розвитку» спрямована на поступове формування в дітей звичних моделей поведінки, які вони обиратимуть протягом подальшого життя у схожих ситуаціях. Зміни у поведінці обумовлюють і відповідні зміни в свідомості дітей, генерують ціннісне ставлення дітей до сталого розвитку як до особистісно важливих, формують їхні здатність і бажання діяти у цьому напрямі.

Передбачені програмою курсу дії спрямовані на: покращення стосунків між дітьми та іншими людьми, підтримку морального і психологічного клімату в групі, розумне споживання енергії та води зменшення витрат сировини, зміцнення власного здоров'я тощо. Педагог (вихователі) має стимулювати й заохочувати дітей до систематичного виконання й повторення обраних дій, пошуку нових продуктивних моделей поведінки, що відповідають сталому розвитку.

Впровадження навчального курсу в дошкільних навчальних закладах передбачає використання спеціально розробленого навчально-методичного комплексу, що складається з дидактичних матеріалів та методичного посібника з ґрунтовним описом змісту курсу і методики його опрацювання, а саме: «Діємо разом» для

дітей 4-го року життя (К., 2017); «Маленькі люди великої планети» для дітей 5-го року життя (К., 2016), «Дошкільнятам про сталий розвиток» для дітей 6-го року життя (К., 2015, 2018)¹.

Теоретичні засади парціальної програми «Дошкільнятам – освіта для сталого розвитку»

Програма з освіти для сталого розвитку для дошкільників (аналогічно курсам предметної системи «Уроки для сталого розвитку») реалізує освітню технологію на засадах одного з напрямів гуманістичної педагогіки – *педагогіки емпowerменту*¹, що є послідовним втіленням діяльнісного та особистісно зорієнтованого підходів у навчанні.

Пропонована педагогічна модель передбачає впровадження елементів стратегії Нової української школи – педагогіки партнерства, інтегрованого навчання, розвитку критичного мислення дітей. Це, своєю чергою, забезпечує поєднання дошкільної освіти в дошкільному закладі та початкової освіти в школі.

Очевидно, що таке навчання потребує змін у діяльності педагога (вихователя)². Він має виступати організатором дій дітей, надихати їх, підбадьорювати, скеровувати їхні зусилля, спонукати до вибору способу діяльності, самостійного виконання обраних дій та їх обговорення. Роль педагога (вихователя) полягає в тому, щоб, враховуючи вік дітей, створити умови для безпечного й ефективного навчання, запросити їх до участі в ньому. Він має вмінати слухати й чути дитину, підтримувати її особисті зміни через позитивний зворотній зв'язок.

1 з англ. Empowerment – надання людині мотивації й натхнення до дії

2 по тексту ми писатимемо вихователі (без «вихователька»), партнер (без «партнерка») тощо, проте авторки програми усталено вживають гендерно виважені формулювання

Частина перша «Діємо разом»

(для дітей молодшого дошкільного віку)

Діти 3-4 років, які вже входять у соціум, мають оволодіти вміннями вступати у взаємини з іншими людьми, комунікувати, звертатися на ім'я до ровесників і дорослих, заявляти про свої потреби, бажання, ініціювати свої дії, будувати елементарні взаємовідносини у спільній ігровій діяльності.

У цьому віці діти вчаться розуміти можливості свого тіла та його потреби. Відтак їх слід привчати прислухатися до свого тіла й допомагати йому, формувати корисні звички в харчуванні, рухах, особистій гігієні для збереження власного здоров'я.

Із перших років життя діти мають також засвоювати звички заощадливого користування природними ресурсами. На це спрямовані дії, пропоновані в темах першої частини курсу. Такі дії не потребують створення особливих педагогічних умов (окрім ретельності та регулярності їх застосування) й можуть формуватись у дитини щоденно.

Тематичний план навчання дітей четвертого року життя

Тема	Підтема	Дії, які діти опановують	Мовні формули, слова, що відбивають смисл дій	Ідеї, які мають бути донесені до дітей
Спілкування	Люди, які мене оточують	1.Звертаюся до однолітків на ім'я (2 тижні) 2.Звертаюсь до дорослих на Ви, називаючи на ім'я та по батькові (+1 тиждень)	Будь ласка. Прошу. Як тебе звати? Мені приємно. Дякую. Вітаю! Вітаю вас! Привіт. Мою подружку звати... Мого тата звати...	Кожній людині приємно, коли її називають лагідно на ім'я. Аби щось зробити, дітям часто потрібна допомога дорослих. Для цього треба звертатися до них, називаючи на ім'я і по батькові.

Тема	Підтема	Дії, які діти опановують	Мовні формули, слова, що відбивають смисл дій	Ідеї, які мають бути донесені до дітей
Спілкування	Мої товариші по групі	1.Звертаюся до однолітків з проханням, пропозицією (2 тижня) 2. Виконую вправи разом із товаришем (+1 тиждень)	Прошу тебе Будь ласка Давай грати разом Можна мені з вами? Дайте і мені, будь ласка	Щоб тебе побачили і почули, навчись робити крок назустріч іншим. Грати разом цікавіше. Добре, якщо у грі товариші відчують, що ти добре до них по-доброму.
Спілкування	Друзі	1.Граю з іншими (2 тижні) 2.Запрошую одноліток до гри (+1 тиждень)	Давай разом, Візьміть мене у гру Будь ласка Ходімо грати разом!	Грати з друзями приємно. Я з ними ділюсь іграшкою, а вони – зі мною. Я запрошую друзів гратися, а вони – мене.
Моє здоров'я	Мої рухи	1.Виконую вправи після сну (2 тижні) 2. Виконую вправи протягом дня (+1 тиждень)	Зарядка, руки вгору, руки вниз. Робимо вправи Кроком руш! Я сильний! Я вправний Буду здоровим	Щоб бути зранку в гарному настрої, треба розбудити своє тіло, щоб воно було активним. Коли тіло втомилося, вправи допомагають йому відпочити і знову відчувати себе здоровим і вправним.
Моє здоров'я	Здорове харчування	1. Вживаю корисні фрукти (2 тижні) 2. Вживаю корисні овочі (+1 тиждень)	Корисна їжа Корисні фрукти Фруктовий салат Вітаміни Дай, будь ласка, мені... Міцні зубки Урожай Овочі	Людина стає здоровою від руху і здорового харчування. Щоб бути здоровим, треба вживати різні овочі, які дарує нам город.

Тема	Підтема	Дії, які діти опановують	Мовні формули, слова, що відбивають смисл дій	Ідеї, які мають бути донесені до дітей
Моє здоров'я	Чистота навколо мене	1. Мию руки протягом дня (2 тижні) 2. Прибираю за собою іграшки (+ 1 тиждень)	Чисто Чистота Бруд Порядок Чепурухи Все на місці Мити руки Мило Вода	Якщо не мити руки, той бруд, що на них, буде в нашому житті, і живіт болітиме. Приємно, коли всі речі на своїх місцях. Це зручно і гарно, швидко все можна знайти.
Здоров'я природи	Дбайливі господарі і господарки	1. Зберігаю воду, закриваю кран (2 тижні) 2. Зачиняю двері – бережу тепло (+1 тиждень)	Вода Кран Цівка Душ Пляшка з водою Струмочок Мокрий Наливати, переливати Зачиняти Двері Щільно зачиняти Теплий дім Грітися	Вода – це цінність. Вода – не іграшка, нею не можна бавитися. Воду слід берегти, щоб вистачило всім. Морозною зимою складно нагріти житло: холод і кризь вікна намагається пробратися, і кризь двері.
Здоров'я природи	Мої друзі - пташки	1. Збираю крихти хліба, насіння для годування пташок (2 тижні) 2. Роблю з дорослими годівничку для пташок (+1 тиждень)	Годівничка Годувати пташок Зимуючі пташки Насіння, крихти Допомагати пташкам Робити годівничку Горобчик Синичка Ворона	Пташкам складно було б зимувати в голоді й холоді, якби не допомога добрих людей. Приємно робити добру справу – виготовити годівничку для пташок разом із татом.

Тема	Підтема	Дії, які діти опановують	Мовні формули, слова, що відбивають смисл дій	Ідеї, які мають бути донесені до дітей
Здоров'я природи	Мої подарунки	1. Зберігаю подарунки природи (2 тижні) 2. Виготовляю подарунки з природного матеріалу разом із дорослим (+ 1 тиждень)	Природа Подарунки Шишки Жолуді Горіхи Мушлі Листки Камінці Лісові квіти Букет Саморобні подарунки Дарувати, обмінюватися подарунками	Щедра природа дарує безліч подарунків. Приємно згодом подивитися на них і пригадати, де ти був. Скільки в природі всього цікавого! Можна зробити все, що захочеш.

Частина друга «Маленькі люди великого світу» (для дітей середнього дошкільного віку)

Діти п'ятого року життя виявляють сильний інтерес до влаштування світу, причин спостережуваних явищ, залежностей між подіями. Цим пояснюється зростання кількості їхніх запитань, адресованих дорослим та одноліткам: *Як? Навіщо? Чому?*. На багато запитань діти намагаються самостійно відшукати відповідь, вдаючись до «дослідів», спрямованих на з'ясування невідомого.

Діти цього віку не повною мірою усвідомлюють соціальні норми та правила поведінки, однак у них вже складаються узагальнені уявлення про те, як треба / не треба поводитися. Вони спроможні виявляти невідповідність нормам і правилам не лише в поведінці іншої людини, а й у власній поведінці. Їхня поведінка стає менш імпульсивною та безпосередньою. Утім, в певних ситуаціях вони потребують нагадування щодо дотримання тих чи тих правил із боку дорослого. Мовленнєва діяльність дітей цього віку продовжує удосконалюватися. Усе це має бути враховане в реалізації другої частини курсу.

Тематичний план навчання дітей п'ятого року життя

Тема	Підтема	Дії, які діти опановують	Мовні формули, що відбивають смисл дій	Ідеї, які мають бути донесені до дітей
Спілкування	Звернення до дорослих	1.Звертаюсь і запрошую до дії дорослих (2 тижні) 2.Звертаюсь і запрошую до дії однолітків (+1 тиждень)	Будь ласка Прошу вас Дуже прошу Запрошую вас до... Давайте разом із вами... Чи могли б ви разом зі мною...	Кожного дня люди спілкуються одне з одним, щоб жити разом. Із людьми варто підтримувати гарні стосунки. Такі стосунки починаються із щоденного привітання.
Спілкування	Допомога і подяка за неї	1. Прошу дорослих про допомогу і дякую їм (2 тижні) 1. Пропоную дорослим і одноліткам допомогу (+ 1 тиждень)	Допомога Дякую Будь ласка Прошу Дуже прошу Щиро дякую Допоможіть мені Можна мені? Давайте допоможемо Я можу допомогти? Можна я...	Якщо не можеш упоратися з якоюсь дією сам, завжди можна попросити когось про допомогу. Якщо бачиш, що хтось потребує допомоги, не будь байдужим – запропонуй допомогу і допоможи.
Спілкування	Виконання ролі у грі	1.Беру участь у розподілі ролей (пропоную себе: я хочу бути...) (2 тижні) 2.Виконую роль у грі (+ 1 тиждень)	Гра Роль Гравці Правила Разом Залучіть мене... Я хочу бути...	Кожній людині у житті нерідко потрібна допомога, участь, увага інших. Тому так багато підстав для щирої подяки тим, хто робить тобі добро.

Тема	Підтема	Дії, які діти опановують	Мовні формули, що відбивають смисл дій	Ідеї, які мають бути донесені до дітей
Ресурси	Спільна гра з іграшками	1.Вигадую гру з іграшками, які маю (2 тижні). 2. Вигадую спільну гру, ділюся іграшками (+ 1 тиждень)	Іграшки Грати, Іграшкові предмети Старі іграшки Улюблена іграшка Моя-Твоя-Наша	Іграшки – твої друзі. Вони допомагають цікаво проводити час, знаходити собі друзів. Але їх іноді занадто багато, й улюбленими стають лише ті, з якими ти граєш. Цікаво не тому, кому купують іграшки, а тому, хто вмє грати тими іграшками, які вже має.
Ресурси	Збереження і раціональне використання води	1.Заощаджую воду під час вмивання 2. Наливаю води стільки, скільки потрібно	Вода Кран Крапля Цівка Заощадження води	Вода – найцінніше багатство, без якого життя на Землі неможливе. Запаси чистої води катастрофічно вичерпуються. Кожна людина на планеті має навчитися берегти воду, економно її витратити.

Тема	Підтема	Дії, які діти опановують	Мовні формули, що відбивають смисл дій	Ідеї, які мають бути донесені до дітей
Ресурси	Збереження тепла у приміщенні	1. Зачиняю двері й вікна щільно 2. Одягаю светр і носки замість увімкнення обігрівача	Тепло Опалення Мерзнути Зігрівати Щільно закривати двері Розкриваю, зачиняю Теплий одяг Зими не боюся	Взимку холодно. І треба витратити дуже багато енергії, щоб у приміщенні було тепло. Але можна навчитися діяти розумно і зберігати тепло без таких великих витрат. Щоб не замерзнути в холодну погоду, можна вимкнути обігрівач і сидіти сиднем біля нього, а можна одягти теплий светр і відчувати себе комфортно.
Природа – наш друг	Догляд за рослинами – допомога природі	1. Доглядаю за кімнатною рослиною 2. Висаджую рослини на підвіконня	Кімнатні рослини Догляд за рослинами Кисень Живе-не живе Сіяти – я сію Саджати, копати, Поливати Зернятко, зерно, росток, рослина	Природа щедро ділиться зі мною своїми скарбами, забезпечує мене всім необхідним для життя. Тож я теж маю допомагати їй. Мені нескладно доглядати за кімнатними рослинами. І тоді вони забезпечуватимуть мене і моїх друзів чистим киснем.

Тема	Підтема	Дії, які діти опановують	Мовні формули, що відбивають смисл дій	Ідеї, які мають бути донесені до дітей
Природа – наш друг	Вживання рослинної їжі	1. Вживаю рослинну їжу 2. Вживаю листові овочі (кріп, петрушка, салати тощо)	Фрукти, овочі Корисна їжа Трав'яний чай Здорова їжа Сік Салат Листові овочі	Щоб бути здоровою, людина має вживати здорову їжу, їсти фрукти та овочі, пити корисні напої: соки і чаї. Природа надає нам стільки корисних рослин, щоб бути здоровими. Треба набути корисну звичку вживати їх регулярно.
Природа – наш друг	Збереження навколишнього середовища	1. Прибираю за собою на природі та в зоні відпочинку 2. Зберігаю різноманіття природи навколо	Планета, Берегти природу Сміття Прибирати за собою Чистий слід	Отримуючи від природи все, що потрібно нам для життя, ми маємо віддячувати їй повагою і піклуванням, не ображати її, залишаючи сміття та порушуючи порядок.

Частина третя «Дошкільнятам про сталий розвиток» (для дітей старшого дошкільного віку)

Теми для дітей старшого дошкільного віку орієнтовані на три сфери сталого розвитку: соціальну, екологічну та економічну.

Ці теми передбачають виконання дітьми більш складних дій, що зумовлено їхнім життєвим досвідом. Старший дошкільник уже здатний аналізувати ситуацію, знаходити відповідні способи дії, обирати бажану дію, усвідомлювати її необхідність і переваги.

У дітей цього віку розширюється арсенал мовних формул, необхідних у тих чи тих ситуаціях. Це дає їм можливість не лише

усвідомлювати суть правил, а й пояснити іншій людині (наприклад, однолітку), чому варто вчиняти саме так.

Старші дошкільники стають більш самостійними, вони можуть ефективно взаємодіяти один із одним. Ступінь залученості педагога до міжособистісної взаємодії зменшується й стає опосередкованою. Діти вже здатні стежити за дотриманням певних правил, попереджувати їх порушення.

Тематичний план навчання дітей шостого року життя

Тема	Підтема	Дії, які діти опановують	Мовні формули, що відбивають смисл дій	Ідеї, які мають бути донесені до дітей
Спілкування	Привітання	1. Вітаюся з усіма 2. Вітаюся у різних ситуаціях	Добрий ранок Добрий день Добрий вечір Вітаю Привіт До побачення На все добре До зустрічі Добраніч Доброго вечора	Кожного дня люди спілкуються одне з одним, щоб жити разом. Із людьми варто підтримувати гарні стосунки. Такі стосунки починаються із щоденного привітання.
Спілкування	Допомога і підтримка	1. Пропоную допомогу і підтримку 2. Прошу про допомогу	Будь ласка, Допоможи мені, Давай допомогу, Давай разом, Прошу, Простягнути руку, Підставити плече, Допомога, Підтримка Я можу допомогти? Можливо, вам потрібна допомога?	Якщо не можеш справитися з якоюсь дією сам, завжди можна попросити когось про допомогу. Якщо бачиш, що хтось потребує допомоги, не будь байдужим – запропонуй допомогу і допоможи.

Тема	Підтема	Дії, які діти опановують	Мовні формули, що відбивають смисл дій	Ідеї, які мають бути донесені до дітей
Спілкування	Подяка	1. Дякую за подарунок 2. Дякую за підтримку і допомогу	Дякую Спасибі, Будь ласка Прошу Слова вдячності	Кожній людині у житті нерідко потрібна допомога, участь, увага інших. Тому так багато підстав для щирої подяки тим, хто робить тобі добро.
Ресурси	Мої іграшки	1. Граю з усім 2. Обмінююся іграшками	Гра Іграшки Кубики М'яч Лялька Машина Граємо разом	Іграшки – твої друзі. Вони допомагають цікаво проводити час, знаходити собі друзів. Але їх іноді занадто багато, і улюбленими стають лише ті, з якими ти граєш. Цікаво не тому, кому купують іграшки, а тому, хто вмів грати з тими іграшками, що вже має.
Ресурси	Папір – наше спільне багатство	1. Використовую навіть клаптик паперу 2. Роблю подарунки з використаного паперу	Папір Дерево Ліс Бережімо папір! Клаптики паперу	Неможливо уявити собі наше життя без паперу, який ми у різний спосіб використовуємо щоденно. Але за папір ми сплачуємо дуже високу ціну. Дуже важливо використовувати папір ощадливо до найменшого клаптика.

Тема	Підтема	Дії, які діти опановують	Мовні формули, що відбивають смисл дій	Ідеї, які мають бути донесені до дітей
Ресурси	Вода – наше спільне багатство	1. Закручую кран, коли це потрібно 2. Роблю тоненьку цівку, коли мию руки	Вода – наше багатство Вода Ріка Океан Море Крапля Вода дорожче за золото	Вода – найцінніше багатство, без якого життя на Землі неможливе. Записи чистої води на Землі катастрофічно виснажені. Кожна людина на планеті має навчитися берегти воду, економно її витратити.
Подарунок	Подарунки від природи	1. Зберігай подарунки від природи 2. Роблю подарунки з природних матеріалів	Радість Краса Здоров'я Вода Їжа Одяг Меблі Тепло Подарунки	Людина щодня користується дарами природи. За щедрі дари природи ми маємо віддячувати їй турботою про збереження природних ресурсів, милуванням її красою і множенням її дарів.
Подарунок	Слово в подарунок	1. Вітаю зі святами 2. Дарую добрі слова	Чарівні слова Привітання Комплімент Радий тебе бачити! Поздоровляю! Вітаю! Веселого свята! Бажаю здоров'я! Бажаю щастя! Хорошого тобі дня! Приємність	Добрі слова, вітання та побажання не дарма називають чарівними, адже вони здатні змінювати настрої і відносини між людьми. Серед усіх подарунків на світі слово – найпростіший, але іноді найдорожчий подарунок.

Тема	Підтема	Дії, які діти опановують	Мовні формули, що відбивають смисл дій	Ідеї, які мають бути донесені до дітей
Подарунок	Дарувати радість	1. Виготоляю подарунок на день народження 2. Роблю приємну послугу в подарунок	Дарувати радість Радість Приємність Втішати Надихати Ніжність Піклування Турбота	Щодня з нами відбуваються різні події: одні нас тішать, інші – засмучують. Добре, якщо в нас є можливість дарувати радість іншій людині не лише добрим поглядом, лагідним словом, а й подарунком чи послугою.

Особливості організації освітньої діяльності різних вікових груп дошкільників на заняттях з курсу

Молодша група

- На заняттях із молодшим дошкільникам слід виділяти *достатньо часу для освоєння дій*, передбачених програмою.
- Діти цієї вікової групи лише входять в нове соціальне коло, відтак вони потребують *зразка бажаної моделі поведінки*, яку явно (привертаючи увагу до своїх дій) і *неодноразово* їм має демонструвати педагог (вихователь), запрошуючи до повтору (наслідування).
- Дошкільники цього віку усвідомлюють ключову ідею тематичного дня через *емоційне занурення в ситуації*, де смисл ідеї стає для них очевидним.
- *Темп* організації роботи в молодшій групі має бути *повільним*, щоб більшість дітей встигала перейти від однієї діяльності до іншої, виконати завдання вихователя (підійти, взяти, сісти, розглянути тощо).
- Кожний вид роботи, передбачений програмою дня, має бути апробованим *кожною* дитиною і, за потреби, *неодноразово*. Тому педагогу (вихователю) не варто передбачати широкий перелік дій.

- Водночас *організація проживання* дня має бути досить *динамічною*. Це варто досягати урізноманітненням засобів навчання, а не прискоренням темпу роботи.
- Більшість дітей цього віку не орієнтовані на іншу людину як свого партнера, вони не вміють гратися разом (тільки навчаються цьому), не всі вільно володіють мовленнєвими формулами звертання, прохання, пропозиції, подяки тощо. Тому варто виготовити (придбати) *кілька комплектів* ігрових наборів, шапочок-наголівничків для театралізацій, картинок.
- Тон мовленнєвої взаємодії з малюками має бути *заохочувальним*, слід мінімізувати звернення у формі наказів і настанов.
- Застосування на заняттях із молодшими дошкільниками загальногрупових способів діяльності не є ефективними. Малюку значимі його власна активність та особистий інтерес; він лише навчається чекати, доки при загальногруповому виконанні завдання дійде черга до нього. Тому слід надавати *перевагу індивідуальним та індивідуально-груповим (в групах з двох-трьох дітей) способам організації діяльності дітей*. Це забезпечить *якісніший контакт між дитиною і педагогом*, м'яке корегування *діалогу* між дітьми.
- Не слід збирати всіх дітей групи, приміром, для спостереження за жуком, пташкою, крапельками води – більшість із них не зможе якісно розглянути об'єкт спостереження і не досягне запланованого вихователем результату. Краще організувати роботу *малими групами* і *повторити* одне і те саме кілька разів.
- Утім слід надавати перевагу груповим способам організації *художньо-предметної діяльності* дітей, оскільки спільний результат буде більш вражаючим і підсвідомо утвердить дітей у перевагах групової взаємодії. Участь у такій діяльності вправлятиме їх у способах мирного співіснування і співпраці.

Середня група

- Діти п'ятого року життя потребують *достатньо часу* для *освоєння дій*, передбачених програмою.

- Інтерес до багаторазового повторення дій педагог (вихователь) може підтримувати заданим *ігровим сюжетом або ігровим предметом*.
- На п'ятому році життя доречні ігрові вправи, що потребують уживання дітьми певних мовних формул комунікації.
- У дітей цього року життя зростає зацікавленість до *виконання дій разом із однолітками*. Діти стають більш активними і вільними у своїх рухах. Педагогу (вихователю) варто активно застосовувати різноманітні рухливі ігри і вправи, щоб переключити дітей із одного виду діяльності до іншого, підняти їхній настрій, активізувати, допомогти засвоїти ті чи ті правила.
- Рівень пізнавальної активності дітей п'ятого року життя є високим. Вони прагнуть самостійно переконуватися в питаннях, що викликають сумніви. Тому для них важливі *досліди*. Для набуття осмисленого досвіду педагогу (вихователю) слід чітко описувати наміри стосовно того, що діти мають перевірити (Що хочемо перевірити? Що довести?), а також спосіб, за допомогою якого припущення (передбачення) перевірятиметься.
- Діти цього віку опановують *рольові ігри* – вони здатні активно діяти, розгортаючи ігровий сюжет. Це дає їм змогу закріплювати дії, зберігаючи пізнавальний інтерес. Педагог (вихователь) може виступати в ролі консультанта чи учасника гри. Звертаючись до досвіду дітей, він має пропонувати їм зробити свідомий вибір дії в певній ситуації, самостійно обрати мовні формули з тих, які вони вже засвоїли.
- Діти п'ятого року життя під керуванням педагога (вихователя) здатні до *групової роботи художньо-предметного змісту*. Варто організувати таку роботу дітей *в невеликих командах* із 5-6 осіб. Недосконалі технічні навички тої чи тої дитини не гальмуватимуть реалізацію спільного задуму, адже спільне завдання, що виконуватиме команда, буде розкладене на низку простих задач, які по силі більшості чотирирічок.

- Важливо організувати роботу дітей у підгрупах (*парах, трійках*), де діти мають можливість звертатися одне до одного, вправлятися в дотриманні спільних правил, прояві соціально доцільної поведінки, виконанні обраної ролі. Здійснюючи керівництво групою роботою, педагог (вихователь) зможе м'яко корегувати дії дітей.
- Для мотивування дітей і формування їхнього ціннісного ставлення до ідей сталого розвитку особливе значення має *позитивний емоційний клімат* заняття. Атмосфера в групі, тон і манера звертання педагога (вихователя) до дітей має надихати їх на творчі дії, залученість до спільної роботи, посилювати пізнавальну активність і бажання діяти. На заняттях неприпустимі примус, тиск, моралізація і т.п.

Старша група

- Навчання і виховання у межах програми передбачає *постійне залучення* дітей старшого дошкільного віку до виконання і повторення дій, що дають їм змогу бути комунікативними, екодружними, здоровими та впевненими.
- Підґрунтям формування свідомого та відповідального ставлення до життя, готовності до ефективної взаємодії є *природна активність* старших дошкільників, їхнє бажання брати участь у спільній діяльності, небайдужість до чужої біди. Діти долучаються до спільної справи, якщо це дає їм можливість відчути власну значимість, виявити самостійність у розв'язанні проблеми.
- Надважливими в роботі зі старшими дошкільниками є *діалогові форми взаємодії*, адже діти цього віку вже здатні аналізувати ситуацію, знаходити відповідні способи дії, обирати бажану дію, усвідомлювати її необхідність і переваги.
- *Палітра мовних формул*, необхідних для обслуговування різних ситуацій, у дітей цього віку значно розширюється. Це

- уможливує не лише усвідомлення ними суті правила, а й пояснення іншій людині, чому варто вчиняти саме так.
- Педагогу (вихователю) слід перейти від монологу та домінування до заохочення *активності і самостійності дітей*, яких він має стимулювати, надихати й спрямовувати.
- Прояви і можливість задовольнити зацікавленість, пізнавальну активність, самооцінка досягнень, формулювання намірів своїх дій мають бути *проявами активності виключно самої дитини*.
- Залученість педагога (вихователя) до міжособистісної взаємодії старших дошкільників має стати опосередкованою. У цьому віці діти самі спроможні стежити за дотриманням певних правил, попереджувати їх порушення.
- У роботі зі старшими дошкільниками ефективною є *зміна* протягом заняття *способів організації їхньої діяльності*: спочатку дітей об'єднують у загальне коло для обговорення загальної теми та налаштовують на засвоєння бажаної поведінки; потім – у невеликі підгрупи для пошуку інформації та виконання різноманітних завдань, а після отримання та обговорення результату доречно знову перейти до загальногрупової пізнавальної діяльності.

Роль педагога (вихователя) у впровадженні курсу

Діяльність педагога (вихователя) на заняттях курсу має свої особливості. Її основу складають продуктивна співпраця з дітьми й організація їхньої взаємодії.

Реалізацію виховного і розвивального потенціалу освіти для сталого розвитку забезпечує виконанням педагогом (вихователем) таких функцій як-от:

- *лідер*: долучає дітей та їхніх батьків до діяльності, мотивує, надихає, підтримує, заохочує, спрямовує їх до реалізації поставленої мети;

- *носії інформації*: володіє знаннями та вміннями в кількох галузях, охоче ділиться ними з дітьми та їхніми батьками;
- *радник*: допомагає знайти оптимальний напрям і спосіб діяльності відповідно психологічних і пізнавальних потреб кожної дитини;
- *організатор*: організовує діяльність дітей, створює відповідні умови, забезпечує їх необхідними ресурсами, підтримує контакт із батьками та іншими учасниками освітнього процесу;
- *наставник, помічник*: допомагає дітям виконувати завдання, сприяє налагодженню контактів між усіма учасниками, підтримує зворотній зв'язок;
- *експерт*: аналізує процес і результати освітнього процесу.

Цілісне бачення діяльності дітей групи, прогнозування її результатів є найважливішим для педагога (вихователя) в ОСР. Цьому сприяє осмислення ним відповідей на такі запитання:

- Для чого організують діяльність?*
- Чи доступна тема/підтема для опанування дітьми?*
- Чи зацікавить тема дітей?*
- Які дії мають опанувати діти?*
- Як кожна дитина зможе реалізуватися в обраній темі?*
- Які знання й уміння потрібні дітям для роботи?*
- Якими новими вміннями і навичками діти оволодіють?*
- Яким чином залучити до спільної роботи батьків, інших членів громади?*

Що необхідно підготувати до кожного заняття?
 ОСР спрямована на усвідомлення дітьми:

- 1) значущості тої чи іншої теми для власного життя;
- 2) власної позиції та готовності брати участь у спільній роботі.

Цьому сприяє створення педагогом (вихователем) позитивної, емоційно забарвленої атмосфери діяльності, що стимулює дітей до активної і ефективної взаємодії.

13.02
23

Результативність роботи з формування у дітей навичок, орієнтованих на сталий розвиток

У ході опрацювання кожної теми/підтеми педагог (вихователь) може здійснювати моніторинг результатів навчання, стежачи за діяльністю й проявами повсякденної поведінки дітей.

Прояви поведінки, що свідчать про успішність освітнього процесу й можуть слугувати показниками оцінки діяльності педагога (вихователя) для нього самого, для батьків, адміністрації дошкільного закладу, наведені в таблиці.

Показники сформованості у дітей навичок, орієнтованих на сталий розвиток

№/п	Тема/підтема	Показники засвоєння теми
Молодший дошкільний вік		
Тема «Спілкування»		
1.1.	Люди, які мене оточують	Звертається з проханням, пропозицією до однолітків Вживає в мові ввічливі слова Привітно вітається і прощається Висловлює подяку
1.2.	Мої товариші по групі	Звертається з проханням, пропозицією до однолітків і дорослих Вживає в мові слова ввічливості звертаючись, дивитися у вічі Називає однолітків лагідним ім'ям Намагається виконувати вправи разом з іншими дітьми
1.3.	Друзі	Використовує при зверненні до однолітків лагідні імена Грається, працює, виконує різні вправи разом з однолітками Виявляє дружелюбність, приязність до друзів

Тема «Моє здоров'я»		
2.1.	Мої рухи	Самостійно виконує елементарні фізичні вправи Розуміє та пояснює важливість рухів Позитивно ставиться до фізичних вправ Виявляє позитивне ставлення до виконання вправ разом з друзями
2.2.	Здорове харчування	Розуміє та пояснює корисність фруктів Позитивно ставиться до вживання фруктів як корисної їжі Обирає фрукти серед інших продуктів Охоче вживає фрукти
2.3.	Чистота навколо мене	Прибирає за собою іграшки після гри після без нагадування Дружно грається, виконує різні вправи разом із однолітками, охайно користуючись ігровими матеріалами Позитивно сприймає вимогу щодо дотримання порядку навколо себе
Тема «Здоров'я природи»		
3.1.	Дбайливі господарі і господарки	Розуміє та пояснює, що вода не іграшка, нею не можна бавитися, розплюскуючи її під краном Пояснює та демонструє, як треба мити руки, щоб заощаджувати воду Закриває кран після користування водою Розуміє переваги теплої житла Пояснює, як зберегти тепло в оселі; Зачиняє двері з вулиці, коли заходить у приміщення
3.2.	Мої друзі - пташки	Пояснює, чому голодно пташкам узимку Виявляє милосердне ставлення до зголоднілих пташок і бажання їм допомогти Збирає крихітки і насіння для годівничок, охоче бере участь у наповненні годівничок Разом із дорослим виготовляє годівнички для зимуючих пташок

3.3.	Мої подарунки	Пояснює, чому сонце, чисте повітря, воду, рослини називають дарами природи Бережно ставиться до дарів природи Зацікавлено ставиться до саморобних іграшок з природних матеріалів Бере участь у виготовленні разом із дорослим елементарних саморобних іграшок для подарунків Виявляє бажання дарувати саморобні подарунки
Середній дошкільний вік		
Тема «Спілкування»		
1.1.	Звернення до дорослих	Використовує різні способи ввічливого звернення до дорослих Привертає увагу дорослих до себе словом і жестом Ввічливо звертається до жінок і чоловіків у разі потреби Привертає увагу товаришів до себе словом і жестом Ввічливо звертається до хлопчиків та дівчаток у разі потреби
1.2.	Допомога і подяка за неї	Ввічливо просить допомоги й дякує за неї Супроводжує слова-звернення відповідними інтонацією, мімікою, жестами Використовує різні мовні формули прохання про допомогу і дякування Ввічливо просить допомоги в однолітків і дякує за неї
1.3.	Виконання ролей у грі	Визначається з бажаною роллю у грі та повідомляє про це іншим («Я хочу бути...») Узгоджує свої бажання щодо ролі з іншими дітьми Діє згідно обраної ролі
Тема «Ресурси»		
2.1.	Спільна гра з іграшками	Пояснює, чому багато іграшок не гарантують радості Придумує різні варіанти використання знайомих іграшок Залучає до гри з іграшками своїх товаришів Ділиться іграшками

2.2.	Збереження і раціональне використання води	Пояснює важливість води для всього живого та необхідність її економити Заощаджує воду під час умивання, роблячи тоненьку цівочку Стежить за тим, щоб інші також заощаджували воду
2.3.	Збереження тепла у приміщенні	Пояснює, що краще тепло одягнутися, щоб не мерзнути, ніж додатково опалювати приміщення Закриває щільно двері, зберігаючи тепло Одягає теплий одяг у разі холодної погоди
Тема «Природа – наш друг»		
3.1.	Догляд за рослинами – допомога природі	Пояснює, чому рослини краще ростуть, коли до них дбайливо ставляться Пояснює, що за чим треба робити, щоб посадити зернятко чи посіяти насіння в землю; Виявляє інтерес до кімнатних рослин Пояснює різницю між зернятком і насінням Бере участь у догляді за кімнатними рослинами в приміщенні групи і вдома Виявляє ініціативу, бере участь у висаджуванні насінин і зернят у землю
3.2.	Вживання рослинної їжі	Пояснює, чому овочі, фрукти, напої з них та трав'яні чаї вважають корисною для здоров'я їжею Охоче вживає фрукти та овочі протягом дня Свідомо обирає серед напоїв соки та трав'яні чаї Пояснює, чому варто регулярно вживати листові овочі Вживає листові овочі Допомагає дорослим додавати у страви кріп та петрушку

3.3.	Збереження навколишнього середовища	Пояснює, яку загрозу спричинює засмічення природи, вулиць і приміщень Пояснює, чому не слід псувати рослини Свідомо відмовляється від зривання великої кількості квітів й інших рослин Прибирає за собою сміття Залишає порядок за собою на природі та у зоні відпочинку Обережно ставиться до комах, пташок, інших представників тваринного світу
Старший дошкільний вік		
Тема «Спілкування»		
1.1.	Привітання	Пояснює, чому треба вітатися і як можна це робити Називає різні формули вітання і обирає одну з них залежно від ситуації Виконує пропонувані дії за інструкцією
1.2.	Допомога і підтримка	Пояснює, чому треба допомагати іншим людям і як це робити Вживає різні формули звернення по допомогу та форми пропозиції допомоги іншим, обирає одну з них залежно від ситуації Послугується бажаними моделями поведінки, передбаченими програмою
1.3.	Подяка	Пояснює, в яких ситуаціях життя і як треба дякувати Вживає різні формули вдячності та обирає одну з них залежно від ситуації Виконує пропонувані дії за інструкцією
Тема «Ресурси»		
2.1.	Мої іграшки	Пояснює, чому варто гратися «старими» іграшками та обмінюється ними Придумує нові способи гри зі знайомими іграшками Пропонує обмін іграшками і домовляється про це

2.2.	Папір – наше спільне багатство	Пояснює, чому треба економно витратити папір та як це пов'язано зі збереженням лісу Знає і називає властивості паперу, способи його використання Свідомо обирає розмір аркуша відповідно до реальної потреби
2.3.	Вода – наше спільне багатство	Називає різні форми існування води на Землі Пояснює, чому слід бережно ставитися до води, особливо прісної, та які дії цьому сприяють Виконує дії щодо економного споживання води
Тема «Подарунок»		
3.1.	Подарунки від природи	Пояснює, що таке подарунок від природи Пояснює, чому слід розумно користуватись дарами природи Розповідає, як можна зберігати дари природи Виготовляє невеличкі подарунки з природних матеріалів
3.2.	Слово в подарунок	Пояснює, що таке добрі слова та чому вони важливі Називає та доречно вживає приємні, добрі слова в розмові з однолітками та дорослими Співвідносить жести з добрими словами Вживає добрі слова залежно від ситуації
3.3.	Дарувати радість	Пояснює, як можна подарувати радість іншій людині Вітає інших подарунками та добрими діями Виготовляє невеличкі подарунки самостійно

Словник ключових термінів

Аудит – своєрідне самодослідження особистої території дитини та її родини, здійснюване через аналіз власного стилю поведінки і набутого досвіду за допомогою запитань. Проводять за допомогою спеціальних карток, у яких діти позначають свій рівень володіння навичками.

Дії для сталого розвитку – дії, виконання яких сприяє розвитку в дітей ставлення до проблем сталого розвитку як до особистісно важливих, пов'язаних із власною системою цінностей та формує здатність і бажання діяти у цьому напрямі.

Емпауермент – педагогіка мотивації та натхнення на дії, основними принципами якої є: формування у дитини впевненості у власних силах і можливостях та відповідальності за результати навчання як пріоритетне завдання; націлювання дитини на ухвалення нею рішень щодо власного стилю життя та їх виконання; вибір дитиною тих кроків, які вона хоче і може здійснити, що забезпечує її психологічний комфорт; підтримка почуття задоволення від результатів групової та індивідуальної роботи; виконання дій і вироблення звичок поведінки, орієнтованих на сталий розвиток.

Мовні формули – слова та мовні штампи, засвоєння та вживання яких є важливим для опанування навичок, орієнтованих на сталий розвиток.

Освіта для сталого розвитку – процес, який має заохочувати формування у людей почуття особистої і колективної відповідальності, та, своєю чергою, змін у поведінці у разі необхідності. ОСР потребує нових педагогічних моделей, нової педагогічної культури та мислення, нового педагогічного змісту.

Портфоліо – колекція творчих робіт, яка демонструє прогрес і досягнення в освоєнні дій, докладені зусилля всіх і кожного учасника, що укладається в довільній формі вихователем разом з дітьми та батьками.

Сталий розвиток – такий розвиток, який задовольняє потреби сучасності, але не ставить під загрозу спроможність майбутніх поколінь задовольняти свої потреби.

Тематичний день – форма реалізації освіти для сталого розвитку, перший з двотижневого проживання дітьми підтеми, мета якого полягає у формуванні у дітей розуміння необхідності постійного виконання певних дій і розвитку первинних навичок їх виконання. Передбачає структурні компоненти, кожний із яких виконує свою функцію (ранкові заходи, інтегроване заняття, первинне закріплення дії на прогулянці та заходах другої половини дня).

Формулювання намірів – важливий структурний елемент заняття, сутність якого полягає у проголошенні дитиною власного наміру діяти певним чином.

Список використаних джерел

1. Вересов М.М. Основи гуманітарного підходу до екологічного виховання старших дошкільників. М.М. Вересов // Дошкільне виховання. 2003, № 7. С.39–43.
2. Грущинська І.В. Як спостерігати за природою. Читанка з природознавства: навч. пос. / І.В.Грущинська. Тернопіль : Навчальна книга «Богдан», 2009. 296 с.
3. Данилов-Данильян В.И. Экологический вызов и устойчивое развитие. Учебное пособие. / В.И. Данилов-Данильян, К.С. Лосев. М. : Прогресс – Традиция, 2000. 416 с. 18 ил.
4. Дошкільнятам про сталий розвиток: навч-метод. пос. для дошкільних навчальних закладів / Н.Гавриш, О.Саприкіна, О.Пометун; за заг. ред. О.І.Пометун. Д. : «Ліра», 2015. 120 с.
5. Дошкільнятам освіта для сталого розвитку. Маленькі люди великого світу: навч-метод. пос. для вихователів дітей молодшого дошкільного віку / Н. Гавриш, О.Пометун // Бібліотека журналу «Історія і суспільствознавство в школах України: теорія і методика навчання». К., 2016. 96 с.
6. Дошкільнятам освіта для сталого розвитку. Діємо разом: навч-метод. пос. для дошкільних навчальних закладів / Н.Гавриш, О.Пометун; за заг. ред. О.І.Пометун. Д. : «Ліра», 2017. 128 с.
7. Масенко Г.О. Книга рекордів України. Природа навколо нас / Г.О.Масенко. Тернопіль : Навч. книга «Богдан», 2000. 80 с.
8. Мелманн М. Диалоги об образовании для устойчивого развития / М. Мелманн, Е.Пометун. К. : Вид. дім «Освіта», 2012. 180 с.
9. Мир природы и ребенок (Методика экологического воспитания дошкольников) / под ред. Л.М. Маневцевой, П.Г.Саморукова. СПб. : «Детство-пресс», 2000. 319 с.
10. Правоторова В. Веселі віршики з мальованого глека / В. Правоторова. К. : Гамазин, 2016. 44 с.
11. Я пізнаю світ: Екологія: дитяча енциклопедія / авт.-упоряд. О.Є.Чижевський. К. : Школа, 2001. 414 с.